SVERIGES RIKSDAG

Motion till riksdagen 2026/27:1699

av Lawen Redar (S)

Åtgärder för en levande, dynamisk och konkurrenskraftig konstmarknad

Förslag till riksdagsbeslut

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att överväga behovet av en skatterättslig översyn för att stimulera en levande, dynamisk och konkurrenskraftig konstmarknad och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Bakgrund

Ordet konst kommer från tyskans "kunst" och betyder "kunnande" eller "skicklighet". Ur ett europeiskt historiskt perspektiv fick konsten först under 1600- och 1700-talet en samhällelig struktur genom inrättandet av de kungliga akademierna. Fastän den europeiska konsten främst blommade ut under upplysningstiden har det sedan urminnes tider skapats meningsbärande konstnärliga verk i bestående tekniker som finns kvar i vår tid.

Under medeltiden betecknades ett kvalificerat utfört hantverk som konst och utfördes ofta av en grupp individer inom ramen för en läromästares verkstad. Kyrkan var den vanligaste beställaren och skråväsendet reglerade det konstnärliga utövandet hela vägen in i renässansen. (SOU 2018:23, Konstnär – oavsett villkor, s. 48–49.) Under renässansen strävade de främsta konstnärerna efter att frigöra sig från skråna. Mötet

med vetenskapen gjorde avtryck och ramarna för det konstnärliga arbetet sattes av de nya beställarna som sedermera var musiker, bildkonstnärer och författare. Under 1700-talet fick konstnärerna en friare ställning och marknadsförutsättningarna växte. På 1800-talet fick konsten nya finansiärer i och med industrialiseringen av samhället med den ökande handeln, städernas framväxt och det framväxande borgarskapet. Tidningar, allmänna teatrar, nationalmuseer, konstsalonger, konserthus och opera gav konsten flera sociala arenor. Den offentliga finansieringen av kulturen var dock begränsad och kulturlivet fick bäras upp av förmögna mecenater. Paris, Wien och Berlin blev viktiga platser för realismen och naturalismen som banade väg för ny samhällskritisk konst influerad av de sociala rörelserna.

De ekonomiska och sociala samhällsförändringarna som banade väg för det demokratiska välfärdssamhällets framväxt under tidigt 1900-tal möjliggjorde kulturen och bildningen för bredare grupper i samhället. Den bärande idén var att se konsten som en allmän egendom. Kulturen gavs en vidare förståelse nära kopplad till demokratiseringen av samhället. Under 1930-talet inrättades Konstrådet och andra nationella, regionala och kommunala kulturinstitutioner i Sverige. Ambitionen var att låta fler få möjlighet att möta konsten i alla dess olika uttryck. Det var en utveckling som innebar att konstnärer fick nya arbetsmöjligheter genom offentlig finansiering. Konstnärernas riksorganisation bildades år 1937 för att ge en samlad röst till landets bildkonstnärer. De drev även politiska frågor som exempelvis frågan om enprocents-regeln.

På 1960-talet inleddes en ny epok i svensk kulturpolitik. Namnkunniga konstnärer från olika konstområden och företrädare för samtliga partier deltog i arbetet som sedermera blev 1964 års kulturpolitiska utredning. Uppgiften var att sammanföra en tidigare splittrad politik till en mer genomtänkt helhet, med mål om styrning och utbyggnad av en samhällelig kulturell infrastruktur. År 1964 infördes de statliga inkomstgarantierna för konstnärer.

1970-talets konst- och kulturpolitik utgick från det nationella målet att medverka till att skapa en bättre samhällsmiljö. De konstnärliga uttrycksformerna skulle tillsammans med massmedierna belysa samhällets sätt att fungera och därmed synliggöra behovet av förändringar. Nyckelbegreppen var yttrandefrihet, decentralisering, jämlikhet, konstnärlig förnyelse och vård av kulturarvet (SOU 1972:66 och SOU 1972:67). År 1975 fick konstnärerna sin första fördjupade utredning. I betänkandet Kulturrådet: Konstnärerna och samhället betonades den konstnärliga kreativitetens särställning i

förhållande till annan kreativitet. "Den utgör det elementära instrumentet för alla mänskliga uttryck och därmed för all kommunikation." (SOU 1975:14, s. 61)

Under 1990-talet växte det politiska intresset för kulturens betydelse för lokal och regional tillväxt. Forskningen visade att kulturen kan stärka platsens attraktivitet och därmed generera sysselsättning och tillväxt. De kulturella och kreativa näringarna expanderade och fick ett starkare fotfäste i politiken. Detta förstärkte incitamenten att genomföra en förnyad översyn av de statliga insatserna för konstnärskapets villkor. Utredningen framhöll behovet av sysselsättningsfrämjande insatser i form av ökad konstnärlig bildning, kultur i arbetslivet, estetik i skolan, ersättningar för det konstnärliga arbetet och förnyad skattepolitik. Därtill utvecklades bidrag till fria konstnärer och centrumbildningar (SOU 1990:39).

Den sista nationella kulturpolitiska utredningen genomfördes under den borgerliga regeringens inflytande. I propositionen Tid för kultur betonades betydelsen av konstnärlig kvalitet och fokus blev att revidera dåvarande bidrags- och ersättningssystem. Arbetslinjen blev en av de centrala utgångspunkterna liksom erfarenhetsutbyte mellan kulturpolitiken, näringspolitiken och den regionala tillväxtpolitiken (prop. 2009/10:3 s. 53).

Politik för konstnärer och de kreativa näringarna

Sedan regeringsskiftet 2022 har flera insatser genomförts för att stärka konstnärernas villkor och de kulturella och kreativa branscherna, så som förlängning och förstärkningen av konstnärsstipendierna, förbättring av medverkans- och utställningsersättningen samt införandet av en långsiktig strategi för företag inom kulturella och kreativa branscher. Dessa insatser är välkomna och visar att det finns en politisk enighet i fråga om konstnärernas ekonomiska villkor och de kreativa näringarnas betydelse. Samtidigt kvarstår betydande strukturella utmaningar. Att stärka konstnärernas möjligheter att producera konst är inte detsamma som att skapa en fungerande marknad där konsten kan säljas, förmedlas och nå nya köpare. Sverige behöver därför en mer sammanhållen politik för konstmarknadens utveckling. Det offentliga stödet till konstnärligt skapande behöver kompletteras med åtgärder som stärker efterfrågan, underlättar företagande och förbättrar svenska gallerier och konstnärers möjligheter att konkurrera internationellt. En levande konstmarknad förutsätter att konstnärer kan försörja sig på sitt arbete, att nya konstnärskap får möjlighet att etableras och att svenska konstverk får en större marknad både inom och utanför landets gränser.

Konstmarknaden

Den konflikt som råder mellan en marknad som ställer krav på lönsamhet och konstnärernas behov av frihet i sitt skapande, är en fortsatt kulturpolitisk diskussion. Idag är den privata marknaden dominerande när det gäller efterfrågan på konstnärliga prestationer. Men det finns ännu inget som tyder på att marknaden kommer att kunna, fullt ut, finansiera enskilda konstnärer i deras skapandeprocess. Det offentliga har därför ett ansvar för att upprätthålla viktiga funktioner såsom utbildning, kompetensutveckling, långsiktiga bidrag, ateljéer och – för samhällets kreativa och öppna miljö – offentligt inköp av konst. För att stärka konstmarknaden behövs även de marknadsmässiga villkoren stimuleras ytterligare, liksom den offentliga konstpolitiken.

Konst, arkitektur, form och design påverkar alla människor dagligen och handlar i grunden om livskvalitet. Sverige har en internationellt erkänd position som ett land med högkvalitativa konstutbildningar, internationellt utbyte och främjandeinsatser för konstnärer. Men i takt med globaliseringen har konkurrensen hårdnat och nya marknadsmässiga insatser är nödvändiga för att stärka svensk konst inhemskt och i den globala konkurrensen.

Konstmarknaden utgörs av en primär- och en sekundärmarknad. Primärmarknaden är den marknad där ett konstverk säljs för första gången, vilket vanligen sker i ett galleri eller direkt från konstnären. Andrahandsmarknaden utgörs av konstverk som har sålts tidigare. På andrahandsmarknaden är de främsta aktörerna auktionshus och konsthandlare. Det är även inom andrahandsmarknaden som konstnären har rätt till en följerätt om 5 procent.

Åtgärder för att stimulera konstmarknaden

Sverige har konstutbildningar, professionella konstnärer, gallerier, museer och internationellt erkända konstnärskap. Men det finns en svagare ekonomisk struktur för att omsätta skapandet i en hållbar marknad. För att stimulera svensk konst krävs åtgärder på förstahandsmarknaden. Utan galleriernas insatser blir det svårt att ge plats åt nya förmågor, presentera svenska konstnärer för en nationell och internationell publik samt involvera museer, konsthallar och mässor för nya verk. Den svenska konstmarknaden är därtill underutvecklad ur ett internationellt perspektiv, detta samtidigt som den globala förstahandsmarknaden för konsten ständigt växer och omsätter mer.

För att fler konstnärer ska kunna leva på sin utbildning och sitt skapande samt för att stärka svensk konkurrens på konstmarknaden behöver marknaden stimuleras. I

dagsläget investeras mer än en halv miljard kronor i utbudet av konst via kostnaden för konstutbildningar och Konstnärsnämndens stöd till konstnärer, medan efterfrågan på samtidskonst inte stimuleras alls.

En åtgärd som hade genererat en sådan effekt är att göra konsten på primärmarknaden avdragsgill i likhet med flertalet europeiska länder. Där konsten på primärmarknaden är avdragsgill har försäljningen av konst till bolag ökat. Därtill finns redan regelmässig infrastruktur för att göra konsten avdragsgill då svenska företag redan idag kan köpa designmöbler avdragsgillt. Åtgärden handlar om att utveckla möjligheten till att även omfatta konst.

En annan åtgärd är att stötta gallerister att marknadsföra och visa svenska konstnärer internationellt. För 15–20 år sedan var fler svenska gallerier med på de ledande konstmässorna som Art Basel, Frieze och Armory. Konstbranschen har sedan dess konsoliderats vilket skapat globala gallerier med superstjärnor till konstnärer som nu dominerar de stora mässorna. Det medför ekonomiska hinder för medelstora gallerier att profilera sina konstnärer och nätverka på dessa mässor för att föra ut svensk samtidskonst. Stöd för internationellt kulturutbyte i kommersiella sammanhang kan idag sökas av konstnärer hos Konstnärsnämnden och i år finns möjlighet för kommersiella aktörer, som gallerister, att söka stöd från Kulturrådet i samband med åtaganden utomlands som bidrar till konstfrämjande och internationalisering. Små gallerier som visar nyetablerade konstnärer har oftast inte marginalerna att ta denna risk. Ett stöd för logistik och mässavgifter främjar en större marknad för svenska konstnärer och stärker bilden av Sverige som ett kreativt land.

En tredje åtgärd avser den nationella strategin för kreativa näringar som behöver omsättas i konkreta reformer för bildkonsten. Strategin bör innefatta konkreta åtgärder för att stärka svenska gallerier så som finansiering av internationell marknadsföring, stöd till deltagande på internationella konstmässor, bättre skatteregler för företag som köper konst samt förbättrade möjligheter för nya konstnärer att etablera sig kommersiellt.

Lawen Redar (S)